

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-он Екатерина Илиева Матеева

професор по научната специалност Гражданско и семейно право, Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.6 Право,
СУ „Св. Кл. Охридски”, Юридически факултет,
Катедра Гражданскоправни науки

Относно:

Дисертационния труд на

Проф. д-р ИВАН РУСЧЕВ РУСЧЕВ

на тема „ПРЕСТАЦИЯТА”

За придобиване на научната степен „доктор на науките”

Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.6 Право

Научна специалност Гражданско и семейно право

1. Назначена съм за член на научното жури в настоящата процедура въз основа на Заповед № РД 38-558 от 15.09.2016 г. на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски”.

2. Кандидатът проф. д-р Иван Русчев Русчев е завършил Юридическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски”, специалност Право, през 1983 г. Въз основа на успешно издържани конкурси заема последователно академичните длъжности в същия факултет асистент (1988); старши асистент (1991); главен асистент (1994); доцент (2000) и професор по Гражданско и семейно право (2008). Кандидатът отговаря на изискванията по чл. 12, ал. 1 ЗРАСРБ, според които научната степен "доктор на науките" се придобива от лице с образователна и научна степен "доктор". През 1994 г. проф. Русчев е придобил научната степен „доктор по право”, дадена му въз основа на успешно защитен дисертационен труд на тема „Отговорност за съдебно отстраняване”. - СУ. Юридически факултет. 1994. В настоящата процедура проф. Русчев участва с дисертационен труд, чиято тема „Престацията” не повтаря в никоя своя част съдържанието на труда, представен от него за придобиване на образователна и научна степен "доктор"; с оглед на това следва да се приеме, че са изпълнени изискванията по чл. 12, ал. 4 ЗРАСРБ. Рецензираният тук труд е обсъден на две заседания на катедрения съвет на Катедра Гражданскоправни науки на ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски” и въз основа на решение на Факултетния съвет е насочен към публична защита пред научно жури.

3. Представеният от проф. Русчев дисертационен труд е посветен на фундаментална за облигационното право тема с несъмнена теоретична и практическа значимост, която в този си вид не е била предмет на монографични изследвания в нашата доктрина до момента. Въпреки че въпросите на престацията и нейните разновидности са широко застъпени във всички учебни курсове по дисциплината „Облигационно право”, както и в значителен брой статии, студии и други теоретични публикации у нас и в чужбина, трудът на проф. Русчев се откроява на общия фон със стремежа на автора да представи едно пълно и систематично догматично изследване върху тази класическа проблематика, което само по себе си е новост за нашата теория и може да бъде определено като оригинално нейно достижение. За първи път у нас се прави цялостен критичен преглед на изложените в литературата виждания за същността и видовете престации и се предлага нова, оригинална система от класификационни критерии (Глава втора, § III, точка 2), върху която се опира анализът на юридическите признаци на отделните видове престации. Изложението е в общ обем от 538 печатни страници, вкл. използвана литература с 184 библиографски единици на български и няколко чужди езика (френски, английски, немски, италиански, гръцки) и общо 1264 бележки под линия. Изследването е структурирано в увод, четири глави, разделени на параграфи, точки и подточки с предметни заглавия, на места – и с подпараграфи, както и заключение. Представен е и автореферат в обем от 30 страници, съдържащ общо представяне на труда с посочване на неговата актуалност и оригинален характер, цели, предмет, задачи и методи на изследване, кратко изложение на основното съдържание на труда и извеждане на по-съществените му научни приноси. Към автореферата е приложен и списък от 12 научни публикации на автора по темата на дисертационния труд, които в съществени свои части са инкорпорирани в съдържанието на труда, поради което не се рецензират отделно.

4. В логическия център на рецензирания дисертационен труд стои правното понятие за предмета на дълга (престацията), което авторът изследва в контекста на традиционните възгледи относно релацията „субективно право-правно задължение” в съдържанието на облигационното отношение. Смисълът на изследването авторът обосновава аргументирано с нуждата да се подложат на цялостен и систематичен теоретичен анализ различните видове престации в опит да се представи пълната им

систематизация по начин, който да не се ограничава до една чисто догматична типология, а да очертае и практическите измерения на отделните класификационни групи и обхванатите в тях разновидности. Освен това, изграждането на цялостно догматично построение на видовете престации е сполучливо използвано от автора като повод да разгледа и редица дискуссионни въпроси с теоретично и практическо значение (като несъщинските задължения - § 3, т. IV от Глава първа; проблема за съществуването на т.н. несъщинска солидарност - § 1, точка IV от Глава четвърта; възгледите за същността на задължението на надарения за признателност и др.). В резултат от това проф. Русчев е направил оригинален опит да представи едно цялостно учение за престацията и нейните видове, като е систематизирал и обобщил дългогодишните си научни изследвания по отделни негови аспекти, обективирани в множество интересни и с приносен характер публикации. Особената полезност на изследването се изразява в това, че теоретичният анализ неизменно е свързан с проследяване на практическите проекции на направените изводи, обсъдени в светлината на най-новата съдебна практика.

В рецензията авторът остава верен на своя ярко еспресивен стил при водене на научната полемика, който го отличава като юридически мислител с ясно оформен профил и място в съвременната ни цивилистична наука. Както и в множеството други свои публикации проф. Русчев води научна дискусия с изключителна дълбочина и аргументираност на тезите си, от които личи вещо познаване на изследваната материя, широка правна култура и задълбочен поглед върху нашата и чуждата литература и съдебна практика. При подкрепа на вече изложени в доктрината виждания авторът се стреми да добави нови, неизлагани до момента аргументи, а разногласието си с други възгледи разкрива и обосновава коректно и с дължимото колегиално уважение.

5. Авторската теза за същността на престацията, която е предмет на доказване с богата и задълбочена аргументация, е формулирана ясно в увода на изследването. Проф. Русчев схваща престацията (предмета на задължението) като съдържанието на дължимото поведение, чрез което това задължение се изпълнява. Съдържанието на поведението се описва било чрез резултата, който се откроява като самостоятелна последица от длъжниковото поведение, било чрез самото осъществяване на длъжниковото поведение, отговарящо на определени изисквания, независимо от резултата, който би настъпил като

негова последица. Това схващане предопределя и структурата на изследването, построена върху четири основни „стълба”, които в своята логическа последователност изграждат цялостната научна концепция на автора за престацията и нейните видове.

В **Глава първа**, като изходна част на изследването, авторът удачно подбира мястото на изследваната от него проблематика в контекста на възгледите за връзката между субективното право и правното задължение в съдържанието на облигационното отношение. Този подход позволява на автора да изложи своите задълбочени разсъждения върху редица предпоставящи понятието за престацията общотеоретични въпроси, като тези за същността на субективното право, мястото на правния интерес в понятието за субективното право, както и съотношението между понятията претенция, притежание и право на иск. Като „подстъп” към класифицирането на видовете задължения, а от тук – и на видовете престации, интерес представляват анализите върху диалектиката между дълга и отговорността в светлината на правото на кредитора да се удовлетвори по принудителен ред от секвестрируемото имущество на длъжника и в тази връзка – относно проблема за характера на естествените задължения, моралния и нравствения дълг (в частност – правно или нравствено е задължението на надарения да дава издръжка на дарителя); относно правните очаквания и т.н. Особено интересни за теорията ни са разсъжденията на автора върху задълженията, на които не противостоят корелативни права. Като се опира върху развитата в Германия доктрина за несъщинските задължения, известни като *Obliegenheiten*, авторът ги определя като задължения в интерес на задълженото лице, чието изпълнение не може да бъде искано нито доброволно, нито принудително. Приносен характер има обсъждането на признаците на несъщинските задължения от гледна точка на българското право (напр., с оглед на забавата на кредитора, с оглед на задълженията на възложителя по чл. 264, ал. 1 ЗЗД или задължението за ограничаване на вредите, извеждано от чл. 83, ал. 1 във връзка с ал. 2 ЗЗД и др.) и отграничаването им от някои сходни правни фигури, които неточно биват причислявани към тях.

„Сърцевинната” и с най-висока концентрация на научни приноси част от изследването, обхваната в **Глава втора** на труда, е посветена на понятието за престацията, начините за определянето ѝ при договорните и извъндоговорните източници на облигационни отношения и извеждането на класификационни критерии, съобразно които

се обособяват видовете престации. Обсъждайки в дискуссионен план широко разпространения възглед за престацията като обвързаност за определен резултат, авторът обосновава основната си теза, че предметът на задължението е съдържанието на дължимото поведение, описвано било чрез резултата, който рязко се откроява като самостоятелна последица от длъжниковото поведение (защото се изразява в една благоприятна за кредитора, но различна от приложеното поведение промяна в обективната действителност), било в самото осъществяване на поведение, отговарящо на съответните изисквания, независимо от резултата, който би настъпил от предприетото поведение (с. 131). Като изхожда от обстоятелството, че понятието за престацията се конструира на основата на нейното съдържание, схванато като дължимото поведение, проф. Русчев извежда логично два основни критерия, с оглед на които прави оригинални многопластови класификационни построения, опрени на различни юридически признаци, които в своята комплексност изграждат пълна представа за видовете престации. От гледна точка на **първия класификационен критерий**, основан на необходимите действия и начина на изпълнение на задълженията (с. 146 и сл.), авторът обособява две големи групи престации – *с оглед на действията, необходими за изпълнение на задълженията*, и *с оглед начина за изпълнение на задълженията*. В рамките на първата група авторът извежда пет класификационни подгрупи, в които вмести личните и предметните престации; заместимите и незаместимите престации; положителните и отрицателните престации; носимите и търсимите престации и престациите за фактически и за правни действия. От гледна точка на начина на изпълнение авторът разглежда две самостоятелни подгрупи престации, първата от които обхваща престациите с еднократно и с трайно изпълнение, както и периодичните престации, а във втората са систематизирани престациите, при които е нужна последваща индивидуализация (алтернативните и факултативни престации, индивидуално и родово определени престации и престацията при договор в полза на трето лице). От гледна точка на **втория класификационен критерий**, опрян на *спецификата на предмета на дълга*, авторът извежда като самостоятелни разновидности задълженията за *date* и паричните задължения, по повод на които прави пространен и задълбочен анализ на редица логически свързани с тях въпроси, сред които: източниците на задълженията за прехвърляне на право на собственост; особеностите при изпълнението на задължението за

dare; понятието за пари и техните правни характеристики; вещноправния режим на паричните знаци; задължението за лихва; възможността за уговаряне на неустойка за забава при парично задължение, съотношението ѝ със законната лихва за забава и др.

Усложненията в съдържанието на предмета на дълга при наличие на моделитети са предмет на обсъждане в самостоятелна **Глава трета**, с цел да се открият особеностите му при обуславяне на задължението от клаузи за срок, условие или тежест. Специално внимание е отделено на такива практически значими въпроси, като обратното действие на сбъдналото се отлагателно, респ. прекратително условие при задължения за прехвърляне на право на собственост и правата върху плодовете; особеностите на отлагателните и прекратителните срокове; на определените и определяемите срокове; на законните срокове и сроковете по милост; на последиците от изгубването на предимствата на срока и предсрочната изискуемост; разграничението на срочните от безсрочните задължения и др. С подчертано приносен характер е анализът на видовете престации с усложнения в съдържанието на предмета, произтичащи от клаузи за тежест (с. 357 и сл.). В тази част на труда се съдържат ценни за науката и практиката разсъждения на автора относно същността на тежестта и отграничението ѝ от външно сходни с нея правни фигури; съотношението между клаузата за тежест и косвения завет; иска за изпълнение на задължението, произтичащо от тежест и защитата срещу неизпълнението му и др.

Четвъртият „стълб“ на учението за престацията и нейните видове авторът вижда в института на солидарните и неделимите задължения, на които е посветена последната, **Глава четвърта** от труда. Оригиналният поглед на автора върху солидарността и неделимостта като усложнение на задължението от гледна точка на субектите му е дал повод да обсъди и редица неразрешени до момента в практиката въпроси, сред които се открояват правните последици от фактите със смесено, абсолютно и относително действие; опрощаването при солидарността; някои процесуални усложнения, при прилагането на разпоредбата на чл. 304 ТЗ и др. Приносен характер носи виждането, че при несъщинската солидарност по силата на специална законова норма и в изчерпателно посочени от закона случаи всъщност се стига до разширяване на кръга от лица, от които може да се търси дължимото от определен длъжник. По този повод в критична светлина са обсъдени усложненията в предмета на задължението от гледище на субектите в

хипотезите на чл. 432 от КЗ (чл. 226 от отм. КЗ); чл. 49 ЗЗД и чл. 88 ТЗ, които традиционно се схващат в теорията като проява на несъщинска солидарност. Несъмнен интерес за цивилистичната ни теория представлява и оригиналният поглед на автора върху проблема за неделимостта на задължението за *dare* и на задължението за предаване на определена вещ; въпросите на неделимостта по волята на страните при задължение за прехвърляне на право на собственост или за учредяване или прехвърляне на ограничено вещно право и др. Авторът привежда убедителни аргументи в подкрепа на това, че всъщност са налице неделими права, а не задължения и че последиците на тази неделимост се отличават от предвидените в разпоредбите на чл. 128 и чл. 129 ЗЗД. Анализът на усложненията в предмета на задължението при неделимостта е дал повод на проф. Русчев да вземе отношение и към някои недостатъчно изяснени в доктрината въпроси, свързани с последиците на неделимостта, а именно – задължението за общо престиране в полза на всички кредитори по неделимия дълг; неделимостта на дълга, основава на намерението на страните; действието на погасителната давност и неизпълнението поради субективна невъзможност на дължимата престация и последиците от неизпълнението на неделимо задължение, за което отговаря само един от длъжниците. Отделено е внимание и на някои спорни случаи на усложнение на престацията в субектно отношение при поемане на задължение за издръжка и гледане от множество длъжници и кредитори по договора. Обсъдена е критично значителна част от съществуващата съдебна практика (вкл. ТР № 30-81-ОСГК на ВС и ТР № 6/2012 г. на ОСГК на ВКС), в която се съдържа произнасяне по отношение неделимия характер на задължението за издръжка и гледане.

6. Рецензираното изследване изобилства от значими научни приноси, част от които вече бяха изтъкнати, а в по-разгърнат вид са изложени коректно в заключението и автореферата към труда. Научната новост на труда на проф. Русчев се изразява преди всичко в изграждането на цялостен теоретичен възглед върху понятието за престацията и представянето на оригинална типология на видовете престации въз основа на критерии, които до момента не са били извеждани в доктрината. В този смисъл виждам основния научен принос на автора в представянето на едно цялостно учение за престацията като централно по значението си понятие на облигационното право. Трудът впечатлява с

богатството на правни идеи, аргументи и научни обобщения, които със сигурност ще допринесат за развитието на доктрината и практиката, провокирайки по-нататъшни дискусии върху широката палитра от правни въпроси с общотеоретично и отраслово значение, засегнати от автора. Сред тях са изводите на автора за непритезателния характер на абсолютните права; становището, че на тях не им съответства насрещно правно задължение, но че защитата им се осъществява чрез ново притезателно право; че до нарушаването им абсолютните права не представляват елемент от съдържанието на някакви абсолютни правоотношения и че на правоимащия не противостои нито определен, нито неопределен кръг от насрещно задължени лица и др. От същия порядък са авторските анализи относно съотношението между понятията естествено задължение, морален и нравствен дълг и утвърждаването на извода, че „естествени“ могат да са само задълженията, но не и субективните права. Такъв характер носят още обосноваването от автора единно понятие за лихва; схващането за несъщинската солидарност като разширяване на материалноправната легитимация за претендиране на едно и също вземане от различни лица, без да е налице солидарно поет дълг и други. Голямо достойнство на труда е неизменното обвързване на теоретичните изводи на автора с търсене на тяхната проекция на практическа плоскост. Благодарение на този подход изследването не остава затворено в рамките на строгата правна догматика, а се изпълва с богато и многопластово, практически ориентирано съдържание, което го прави ценно и полезно не само за доктрината, но и за развитието на съдебната практика. С оглед на това не може да има съмнение, че рецензията, като първото у нас цялостно монографично изследване върху престацията и нейните видове, е насочен към решаване на големи научни и научно-приложни проблеми при съобразяване със съвременните достижения на теорията и представлява значителен и оригинален принос за нашата наука и практика.

7. Като препоръка, която би могла да бъде отправена към рецензията, с оглед неговото отпечатване, намирам, че научната и практическа полезност на труда за читателската аудитория биха били още по-големи, ако вместо извеждане на научните приноси авторът систематизира и обобщи по същество, в стройна и последователна логическа цялост своите главни теоретични изводи от богатия и многопластов анализ в

изследването и добави по такъв начин завършващия „щрих” при оформяне на научната си теза за престацията и нейните видове. Но и без него, за внимателния читател ролята на такова „предметно” заключение може да бъде поета от множеството междинни изводи в отделните структурни части на труда, които изграждат в обобщен вид цялостна представа за научната концепция на автора по изследваната проблематика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Водена от изложените съображения, намирам, че представеният от проф. д-р Иван Русчев дисертационен труд на тема „ПРЕСТАЦИЯТА” съдържа значими теоретични обобщения и решения на големи научни и научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката. Трудът отговаря на всички материалноправни изисквания по чл. 12, ал. 3 ЗРАСРБ за придобиване на научната степен „доктор на науките”, с оглед на което предлагам на почитаемото научно жури да даде на проф. д-р Иван Русчев Русчев научната степен „доктор на науките” – нещо, за което ще гласувам с убеденост.

София, 1. Ноември 2016 г.

Проф. д-р Екатерина Матеева